

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Melankolično jugo

Author: Leszek Małczak

Citation style: Małczak Leszek. (2001). Melankolično jugo. "Riječ (Rijeka)"
sv. 7 (2001), s. 127-135

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja
ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach
niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci
(nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

LESZEK MAŁCZAK (Sosnowiec)

MELANKOLIČNO JUGO

Jugo se javlja u mnogim književnim djelima kao čimbenik koji djeluje na duševno stanje čovjeka. Taj je motiv postao vrlo shematičnim. Možemo čak ustanoviti stvaranje kvazitopične oznake juga kao vjetra koji izaziva melankolično-nostalgična duševna stanja pripovjedača i junaka što govore o svom lošem raspoloženju, čiji je uzrok jugo. Taj je proces praćen određenim modeliranjem prostora prikazanog svijeta koji je sužavan, zatvaran, u kojem je čovjek ograničen nevidljivim barijerama.

Djelovanje je vjetra na ljudsku psihu mnogostruko. Ovisi o vrsti vjetra i individualnim predispozicijama pojedinca na kojeg utječe. Melankolija spaja tu različitost. Kao svaka "bolest" ima svoje faze. Obuhvaća široki raspon raspoloženja, od klonuća, depresije i osjećaja beznađa do kratkih trenutaka euforičnog zanosa i bijesa. Na istočnoj je obali Jadranskog mora najdestruktivnije za raspoloženje čovjeka jugo, karakteristično za jesen, to najmelankoličnije godišnje doba. Najčešći su epiteti koji opisuju jugo: vlažno, meko, teško, tugaljivo. Dubrovčanin Lujo Đurašević (Aloysio Georgirio) - liječnik, diplomat, kozmograf, profesor na sveučilištu u Bologni - u desetom poglavlju rasprave *Kozmografski komentari (Cosmographiae commentaria)* pod naslovom *Vjetrovi (De ventis)* preveo je na latinski riječ jugo kao *molestus* koja "znači tegotan, dosadan, mučan (ne samo kao teret), a dolazi od imenice *moles* koja je u pjesničkim tekstovima mogla značiti i silu valovlja". ([16], 229) Pri tome je ustanovio da se jugo za razliku od većine naziva vjetrova ne odnosi na stranu svijeta nego na njegovu osobinu. Skok u svom *Etimologijskom rječniku* o imenici jugo kaže da se njezino prvobitno značenje moglo odnositi na "položaj sunca u podne kada je na najvišoj tački [...] Ako se uzme značenje I kao prvobitno i praslavensko, vrlo je vjerojatno da se prslav. korijen nalazi u lat. *augeo*. Taj se odnosi na visinu i imaju ga mnogi ie. jezici. Takva interpretacija odgovara primitivnom mentalitetu u pogledu određivanja vremena". ([19], 784. i 785.) Na temelju toga moglo bi se, dakle, zaključiti da jugo ima neposrednu vezu s vrstom melankolije - acedijom¹

¹ Prije nego što je "svjetovna" melankolija pomutila pamet ljudima s juga Europe, na Mediteranu joj je odgovarala acedija koja je posebno mučila redovnike jer "acedia jest bowiem melancholiā

koja doseže vrhunac u podne, zapravo onda kada se sunce nalazi u zenitu.

Već se u antici javlja tema ovisnosti psihičkog stanja čovjeka o vjetru. Homer koristi vjetar da prikaže psihičko stanje Grka poslije izgubljene bitke s Trojancima. Za H. H. Rudnicka: "The wind is the most effective metaphor for Homer to show how discouraged the Achians are." ([17], 147)

*Kao što vjetra dva uznemiruju ribljiivo more,
Zefir i Borej, što oba iz zemlje dvoaju tračke
Nenadno buknuvši oba, i valovlje crno se odmah
Diže i napolje baca uz obalu haluge mnogo:
Tako se kidalo srce u grudima ahejskoj vojsci. ([9], IX, 4 - 8)*

Sličnu funkciju vjetra nalazimo u Danteovoj *Božanstvenoj komediji*. U *Čistilištu* se spominju sjeveroistočni vjetrovi *vienti schiavi*. Radi se vjerojatno o buri koja je na zapadnoj obali Jadrana još jača nego na istočnoj koju zaklanjaju planine.

*Ko što snijeg, kad studena se javi
slavenska bura, ledi sred drveća
na Italije hrptu, pa se kravi*

*zatim i ude u se čim s proljeća
dune iz sjene lišenoga kraja,
ko kad se topi na plamenu svijeća,
tako bez suza i uzdaha stajah
do pjeva onih sto sveđ poju strogo
u skladu s glazbom vječnih okretaja; ([1], XXX, 85 - 93)²*

Antička teorija o postojanju tijesne veze između čovjeka i prirode, koja se javlja skoro na svim područjima misli, od religije do medicine, još ima svoje pristaše. I dandanas smatramo

śródziemnomorza, a o melancholii rzec można, iż jest acedią Morza Północnego". ([4], 105) (acedija je melankolija Sredozemlja, a melankolija je acedija Sjevernog mora. [prijev. moj, L. M.]) Suvremene teorije acedije naglašavaju da su ljudi koji trpe zbog nje pasivni, nemaju volje i vjere u mogućnost promjena: "W relacji acedii ze stanem pogody [...] istotna jest uległość wobec słońca, bierność i przyzwolenie, by wypeniło nas i sparaliżowało piorunującym skwarem. W ten sposób ujawnia się acedyczna skłonność do poddawania się temu, na co zupełnie nie mamy wpływu, do przyjęcia w sobie klimatycznego wyroku i wraz z nim doznania, że nic się nie zmieni. Nic się nie zmieni i nic się nie zacznie, niczego nie da się przedsięwziąć." ([4], 105) (U odnosu acedije na vremensko stanje [...] bitna je podložnost suncu, pasivnost te dopuštenje da nas ispuni i paralizira užasna vrućina. Na taj se način objavljuje acedijska sklonost da se čovjek preda klimatskoj osudi i povjeruje kako se ništa ne može promijeniti. Ništa se neće promijeniti i ništa neće početi, ništa se ne može poduzeti. [prijev. moj, L. M.]

² Na taj ulomak *Božanstvene komedije* skreće pozornost P. Matvejević u eseju *Nacrt za Jadranski brevijar* koji je izišao u 6. broju časopisa "Dubrovnik" 1995.

da okolina u kojoj rastemo i živimo snažno utječe na čovjeka, pogotovu na njegovu psihičku kondiciju te *formu mentis*. Nekoliko puta P. Matvejević u svom *Brevijaru* piše o utjecaju vjetra na pamet i ponašanje čovjeka: "Često se ponavlja kako vjetrovi, valovi i struje [...] stalne i prolazne veze između jednih i drugih utječu na ponašanje osoba i zajednica" ([13], 36) ili "Mediterranci manje govore o valovima nego o vjetrovima, možda zato što ovi potonji više utječu na raspoloženje, pa i na sam govor." ([13], 27)

Prema antičkoj teoriji četiriju temperamenta, psiholoških tipova, koju je negirala tek 20-stoljetna psihologija, svakome temperamentu odgovara jedan element. Najčešće su melankolici imali vezu sa zemljom, flegmatici s vodom, sangvinici sa zrakom, a kolerici s vatrom. Ipak, pojavljivale su se i drukčije mogućnosti kombinacije. U slučaju melankolije, uz zemlju, riječ je još o vodi i zraku.³

Teoretičar i estetičar književnosti M. Šutić u svom eseju *Vetar i melanholija* spaja dvije naslovne pojave. Ono što veže vjetar i melankoliju misao je o prolaznosti i gubitku: "Prva misao koju čulno opažen vetar izaziva u nama je misao o prolaznosti [...] A takvu misao roditeljski prihvata melanholija." ([22], 9) Za predmet smo našega izlaganja našli vrlo važan ulomak u *Rječniku simbola*: "Osim toga su se, po tablicama od kojih ima više varijanti, četiri glavna vjetra dovodila u vezu s godišnjim dobima, s elementima, s temperamentima." ([6], 752) Dosadašnju težinu melankoličnog temperamenta zamjenjuje lakoća zraka i vjetra. O istom aspektu melankolije piše I. Calvino tvrdeći da je melankolija vrsta tuge koja je postala laka: "To nije neprozirna i kompaktna melankolija, već veo krajnje sitnih čestica osećanja i raspoloženja, sitna prašina atoma kao sve ono što sačinjava posljednju materiju." ([10], 26. - 27.)

Na temu melankolije morala se izjasniti suvremena psihijatrija. Freud u *Žalosti i melankoliji* doživljava gubitka koji osjeća melankolik povezuje s nesvjesnim. Za razliku od ožalošćenog, melankolik nije u stanju postati svjesnim što je izgubio, čak ni onda kada zna pokazati objekt svoje melankolične misli. S. Kierkegaard, koji je posebno trpio zbog te bolesti, dobro poznaje funkcioniranje tog mehanizma: "W melancholii tkwi coś

³ O vodi kao uzroku melankolije pisao je G. Bachelard: "Skoro z wodą wiążą się tak mocno wszystkie nie kończące się marzenia o zgonnym losie, śmierci, samobójstwie - trudno się dziwić, że dla tak wielu ludzi woda jest żywiołem par excellence melancholijnym. A raczej, by posłużyć się określeniem Huysmansa, woda to żywioł melancholizujący." ([3], 164) (Budući da su s vodom toliko tijesno povezani snovi o fatumu, smrti, samoubojstvu, nije čudno što je za tako puno ljudi voda element *par excellence* melankoličan. Bolje, kao što bi rekao Huysmans, voda je melankoličan element. [prijev. moj, L. M.]

O zraku koji se može povezivati s crnom žuči, dakle, prema antičkoj teoriji četiriju temperamenta, tim sokom koji, kad ga ima previše u ljudskom tijelu, izaziva melankoliju, čitamo u D. Birnbauma i A. Olssona. "Za oczywiste uważa się powiązanie soków ciała z czterema żywiołami, ale teoria ta komplikuje się przez to, że uwzględnia także zdolność cieczy do "wiązania" żywiołów innych niż ich własne: czarna żółć wchodzi przede wszystkim w związek z ziemią, ale, co ważne, ma też zdolność łączenia się z powietrzem." ([5], 149. - 150.) (Smatra se da je razumljivo povezivanje vode s četirima temperamentima, ali ta se teorija komplicira zbog toga što se također uzima u obzir mogućnost da tekućina "veže" druge, a ne vlastite elemente: crna žuč ima vezu prije svega sa zemljom, ali, što je bitno, može se isto tako spajati sa zrakom. [prijev. moj, L. M.]

niewytłumaczalnego. [...] Jeśli się zapyta melancholika, co go gnębi, to odpowie, że nie wie, że nie potrafi wyjaśnić. Odpowiedź ta jest ze wszech miar prawdziwa, albowiem z chwilą rozpoznania przyczyn melancholia mija.”⁴ ([4], 16)

Ovisnost prostora i stanja ljudske svijesti čini se simptomatična za 20-stoljetnu umjetnost. U tom kontekstu funkcija vjetra u književnom tekstu evoluirala, od romantične metafore duševnoga stanja literarnog subjekta (pripovjedača, lirskog subjekta ili junaka) preko motivacijske funkcije te psihološke karakteristike lika do konstrukcijske funkcije. U hrvatskoj književnosti, pogotovu mediteranskog podneblja, često se motiv vjetra javlja kao čimbenik koji djeluje na psihi čovjeka. Što se tiče juga, njegova je osnovna osobina izazivati nostalgično-melankolična raspoloženja.

M. C. Nehajev u *Bijegu* za psihološko portretiranje glavnoga lika romana koristi dva vjetra: jugo i buru. Jugo vrši funkciju psihološke motivacije. Izaziva u Andrijaševića osjećaj nemoći, duhovne rastresenosti i apatije. U njegovu dnevniku čitamo: “Jugo djeluje zlo na moje živce. Pusto mi je - sâm sam.” ([14], 61) Tri dana kasnije slijedi sljedeća bilješka:

Tri je dana trajalo jugo. Čini mi se da bih mogao poludjeti kad bi se češće vraćalo ovakvo vrijeme. Ne mogu raditi, ne mogu misliti ništa. Pokušao sam zabaviti se u laboratoriju; - ali vlaga smeta, a nema dosta svjetla. Bio sam tako nemiran, da nije pomoglo ni ispisivanje kataloga koji sam htio da već jednom dovršim. Ne može se! Počneš, napišeš tri imena - i ogledaš se po polutamnoj sobi. Bježiš van. ([14], 61)

Uz mnoga u ovom ulomku leksička i sintaktička ponavljanja koja uzrokuju zatvaranje misaonog prostora - ponavljajući iste riječi i geste, vraćamo se na isto mjesto - našu pozornost privlače riječni oblici glagola koji bez sumnje odražavaju nemoć i bespomoćnost Andrijaševića. Bitna se također čini uporaba u glagolskim konstrukcijama s česticom ‘ne’ sadašnjeg vremena, koje se izrazito suprotstavlja prošlom vremenu u kojem se priča o događajima što su se dogodili prije tri dana. Andrijašević je napravio navedenu bilješku kad je jugo prestalo puhati. Ipak, njegovo djelovanje još traje i ostavlja na glavnom junaku *Bijega* neizbrisiv trag, vidljiv u vremenskoj konstrukciji pripovijedanja.

Jugo je u mnogim književnim tekstovima nezaobilazan sastojak jadranskog krajolika, njegova stalna komponenta. Tamburlinac, jedan od likova Marinkovićeve drame *Albatros*, ruši sunčani, ljetni, dalmatinski krajolik, crta scenu ispunjenu melankoličnom tugom:

Sedam godina nije me bilo ovdje. I nikada ni trunka nostalgije za svih sedam godina, a sada na povratku - apatija! Ja ne volim to naše mjesto. Prljavosmeda patina onih naših krovova oduvijek je u meni budila neku zakopanu tugu. Na onim krovovima ima nešto što me plaši! To je neki panični strah od siromaštva i nečistoće. Strah od ambijenta, od dijalekta, od prostih riječi i cinizma. I upravo kao da je ta prostačka narav dala fizionomiju našim kućama s krivim dimnjacima, s vrapcima i mačkama, sa starim krpama, što se vijaju po

⁴ Citiram iz: M. Bieńczyk. U melankoliji ima nešto što nije moguće objasniti. [...] Kad pitate melankolika šta ga muči, on će odgovoriti da ne zna, da ne može to objasniti. Taj je odgovor svakako istinit jer bi melankolija u trenutku otkrića svoga razloga nestala. (prijevod moj, L. M.)

prozorima kad puše jugovina. Tražio sam te naše **nakrivljene i nesimetrične krovove** u mutnim danima, kad su mokri i žalosni, tražio sam taj svoj strah, tu **melankoličnu žalost naših krovova** na platnima slikara što su mazali Dalmaciju po ljetovalištima, i imao sam dojam da oni slikaju kulise. Na njihovim ljetnim scenarijama krovovi se paradno crvene u zelenilu limuna i paoma, u prvom planu kakva nagnuta aloja ili dekorativno-simbolični čempres, gore nijansirano plavo nebo, dolje modro more s bijelim jedrom u daljini, a sve je obliveno bogatim podnevnim suncem. Stajao sam pred tim dekoracijama kao neurotik. Gledajući sunčane ljetne afektacije, pokušao sam jednim ovakvim turističkim interesom da rastjeram moj tamni osjećaj sivila, **jugovine** (sva isticanja su moja, L. M.) i pokislosti, ali uzalud. ([11], 17. - 18.)⁵

Čini se da su tema tog opisa predmeti na kojima je vjetar otisnuo svoju prisutnost (*krivi dimnjaci, nakrivljeni i nesimetrični krovovi*). Iako se u cijelom navedenom ulomku južni vjetar pojavljuje samo jedanput (*kad puše jugovina*), zapravo je on središnja točka opisivanog krajolika. Prostor koji oblikuje vjetar utječe na raspoloženje Tamburlinca. Jugovina počinje istodobno opisivati vanjski i unutrašnji, psihički svijet. U citiranom fragmentu dolazi do ujednačenja tih dvaju elemenata, zatiranja granice između vjetra i ljudskih misli, osjećaja. I sljedeći se put prisutnost juga u trenutku melankolične sjete čini nužna. U Tamburlinca zavičaj izaziva tugu, apatiju i strah. Kaže da za vrijeme svoje sedmogodišnje odsutnosti nije osjećao nostalgiju. Ipak, neka snaga, možda vjetar ili *osjećaj sivila, jugovine i pokislosti* prisiljavao ga je tražiti na slikama dalmatinski pejzaž s kućama krivih dimnjaka, nakrivljenih, nesimetričnih krovova čiju je asimetričnost oblikovao vjetar - svoj strah, melankoličnu žalost krovova. Na taj je način Marinković "napisao" jednu genijalnu sliku dalmatinskog pejzaža u kojem dominira melankolična tuga, osjećaj melankoličnog gubitka. Uzaludni su svaki pokušaji definiranja tog gubitka jer tako bi nešto prouzrokovalo nestanak melankolije.

Jugo u Šegedinovoj *Provincijskoj priči* opet je refleksivno, a i rezultati su njegova djelovanja slični kao u Marinkovića.

A mora se priznati da su ove meke, vlažne jugovine u ovakvim malim mjestima pogodovale takvim mislima, pa im se on prepuštao i ne misleći uopće da ista misli. Dogadalo se i to da bi od nekog podmuklog straha što bi ga u takvim časovima obuzimao, brzo kupio ulovljene ribe, sve svoje stvari i vraćao se kući, tu odmah iznad malog mostića, te se čvrsto zatvarao u svom podrumskom stančiću ne govoreći, dakako, nikome ni riječi o svemu što se s njim zbivalo. ([20], 15. - 16.)

U jednom je trenutku Jonas postao svjestan svoje želje da gospođa Franc umre. Za vrijeme vlažnih južina počela se u njemu radati misao-ubojica: "Tako naivna i čista njegova misao o sreći, a, eto, odmah, postala misao-ubojica!" ([20], 17)

⁵ Isto tako svoj rodni krajolik doživljuje I. Vojnović u drami *Ekvinocijo* koju počinje riječima: "Cijeli kraj diše tihim i sjetnim dahom naše melankolične prirode, kad je i nebo nekako zastrto slutnjom zlih dana što će doći." ([23], 27)

Charles, još jedan Šegedinov junak, autor pisama u epistoralnom romanu *Crni smiješak* otkriva pred nama još jednu stranu juga, suho jugo: "Gotovo čitav dan duvala je i danas "suha jugovina" - kako se ovdje naziva ovaj vjetar. Tako ga zovu jer ne donosi kišu. Čudan osjećaj budi u meni taj vjetar; rekao bih da se u meni otkriva neki romantični osjećaj beskrajnosti." ([21], 40) Ovoga puta jugo, lišeno mnoštva kapljica vode,⁶ umjesto da zatvara prostor, sada neposredno izražen unutrašnji, psihološki prostor pojedinca, proširuje ga, razvlači u beskraju.

Na početku još jednoga Marinkovićeva djela, pripovijetke *Čvrći i bubnjevi*, njezin pripovjedač opisuje duševno stanje Tomija:

Tomi se opet našao u svojim mučnim meditacijama te je uzalud tražio neku zavjetrinu u svojim mislima, da tamo odloži ovu mramornu glavobolju, da odahne... Da usne... No nigdje mira, nema mira... ([12], 7)

Tomu nema mira zbog vjetra koji zaokuplja njegove misli. Zato traži neku zavjetrinu gdje bi se mogao odmoriti i opustiti. Sintaktički paralelizam građen pomoću anaforične konstrukcije (da... da... da), slično kao u Nehajeva stvara atmosferu klaustrofobičnog okružja.

Vjetar je čista sila čija kaotičnost prelazi na čovjeka. Njezina jačina uzrokuje njezinu destruktivnost. Jugo proizvodi višak neukrotljive negativne energije koja rađa u čovjeku nemir, onemogućuje mu rad, dovodi ga do bijesa, stimulira autodestruktivne misli. Matvejević podsjeća na djelovanje vrućih južnih vjetrova na stanovnike Sredozemlja: "Za vrijeme pasjih vrućina, kad pušu topli vjetrovi koji pomeću duh i iscrpljuju tijelo, kad samo more ne zna što bi sa sobom, neke riječi postaju teške, žestoke, neodmjerne: oni koji ih izuste poslije se kaju." ([13], 45)

⁶ M. Foucault primjećuje da: "W dobre klasycyzmu chętnie tłumaczono angielską melancholię wpływem morskiego klimatu - zimna, wilgoci, zmiennej pogody, mnóstwa drobniutkich kropelek wody, które przenikając naczynia i włókna ludzkiego ciała niweczą jego odporność i gotują obłęd." ([6], 25) (U doba su klasicizma rado objašnjavali englesku melankoliju utjecajem primorske klime - hladnoće, promjenljivog vremena, mnoštva kapljica vode koje prožimajući vlakna te žile ljudskoga tijela uklanjaju njegovu otpornost i spremaju ludilo. [prijev. moj, L. M.]

Mnogo kasnije (sic!) vrlo slično objašnjava fenomen melankolije Šutić: "Melanholija, međutim, uporno i intenzivno saraduje sa prirodom van nas, baš zato što je sama osnova našeg bića, kojoj i ona (melanholija) pripada, u najdubljoj vezi sa svetom koji nas okružuje. Ta osnova, reaguje na sve promene napona atmosfere, na svetlost, zvuke, boje i atmosferske padavine. Povija se zajedno sa njima, istrajava u odnosu na njihovu večnost kratko vreme, da bi se, konačno, zauvek u njima izgubila. [...] jesenji vetar dolazi spolja, udara na naše telo, potiskuje toplu krv u našu unutrašnjost, iz koje, onda, kao iz toplih leja ispunjenih "odjecima" čulnih utisaka, "kljaju" melanholične misli - misli o prolaznosti." ([22], 9. - 10., 20)

Ne znamo je li T. W. Adorno bio melankolik. U svakom slučaju doživljaj prirode koji je vrsta estetskog doživljaja ima prema filozofu mnogo zajedničkog s melankolijom: "Przejawiająca się przyroda, jeżeli nie służy jako obiekt akcji, sama daje wyraz melancholii." ([1], 122) (Ako priroda nije objekt radnje, onda je sama odraz melankolije. [prijev. moj, L. M.]

Gusta i teška vrućina koju još pojačava topao vjetar dovodi čovjeka do kraja izdržljivosti. Njegove reakcije postaju agresivnije i umnogostručene i ne ostaju samo na riječima. Jedan od likova Marinkovićeve drame *Glorija* kaže:

Jugo. Vi to ne razumijete, vi gore iz sjevernih krajeva, kako na nas na moru djeluje jugo. U, strahovito. Sasvim dobar čovjek... kao da bijes uđe u njega: viče, tuče, čak i razbija. A poslije mu je žao. Kad okrene vjetar osobito mu je žao što je razbijao. ([11], 113)

Ta osobina vjetra, koji može dovesti čovjeka do bijesa, vidljiva je u jeziku u frazemu 'udariti u mahnuti (pomani vjetar)'.⁷ Navodno se za vrijeme juga neke bolesnike u umnim bolnicama veže za krevet. Kaže se kako se u nekim zemljama činjenicu da je krivično djelo izvršeno za vrijeme južnih vjetrova (u sjevernoj Africi *chamsin*, u Italiji *sirocco*) uzima kao olakšavajuću okolnost.

U Novakovoj pripovijeci *Južne misli*⁸ jugo ima ključnu ulogu. Već je sam naslov dvoznačan jer se južne misli mogu odnositi na stranu svijeta i vrstu vjetra. Igra riječi pojavljuje se još dva puta: "vrijeme široko. Vrijeme južno". ([15], 66) Široko se odnosi ili na pridjev širok ili južni vjetar široko. U kontekstu cijele pripovijetke stječemo sigurnost da se radi o vjetru, koji je taj dio prostora prikazanog svijeta koji izaziva u pripovjedača filozofsku, egzistencijalističku, misao o postojanju. Ta je osobina vjetra parodijski stilizirana. Predmet opisa nije vjetar nego karikaturaliziran način njegova djelovanja na psihu čovjeka. Pripovjedač, meditirajući pod utjecajem vjetra, prikazan u ironijskom svjetlu, kaže:

Kada je jugo tako jako da se može reći: strašno jugo, moram hodati kao da se uspinjem uz brijeg. Jer obično idem protiv vjetra, ako se može. I hoću da mislim nešto junačno. Junak u filmu najčešće je očajan kad ide protiv juga. Čak se ispočetka ne zna neće li se strovaliti u kakvu provaliju, da skonča. Meni se kosa, eto, slaže s kosom tragičnog junaka. Također ovratnik. Ali, premda je sve slično, i premda jugo izgleda kao inspiracija, ne mogu ja i ne mogu ničim biti obuzet. Ne. Ili, na primjer, da što mislim. Ma kakvi! Jedino sam malo tronut. (...) Sve te južne misli dodu usput, a da se i ne misli. Ne misli čovjek ništa, a opet, zapravo, misli ovo, pa misli ono... i tako. ([15], 74. - 75.)

Uz djelovanje vjetra na psihu čovjeka parodijski je stiliziran način govora junaka. Novak u zadnjoj rečenici navedenog ulomka uveličava pripovjedačevu jezičnu nesposobnost. Gore citirani primjeri svjedoče o tome da jugo remeti sposobnost logičkog razmišljanja, onemogućuje koncentraciju što ima svoj odraz u jeziku. Rečenice nisu završene, često prekinute, pune ponavljanja.

Jugo se javlja u mnogim književnim djelima kao čimbenik koji djeluje na duševno stanje čovjeka. Taj je motiv postao vrlo shematičnim. Možemo čak ustanoviti stvaranje kvazi-

⁷ Ironijski tu osobinu vjetra komentira Hamlet: "Ja sam samo onda lud kad puše sjevero-zapadnjak, ali kad okrene južnjak, umijem razlikovati čaplju od čaklje!" ([18], 66)

⁸ Čini se da nije slučajno što je baš ova pripovijetka poslužila kao naslov za izbor Novakovih kraćih proznih tekstova.

topične oznake juga kao vjetra koji izaziva melankolično-nostalglična duševna stanja pripovjedača i junaka što govore o svom lošem raspoloženju, čiji je uzrok jugo. Taj je proces praćen određenim modeliranjem prostora prikazanog svijeta koji je sužavan, zatvaran, u kojem je čovjek ograničen nevidljivim barijerama. Svijest konvencionalnosti te funkcije vjetra, možda oznaka njezine iscrpljenosti, pojavljuje se u Novakovim *Južnim mislima*, gdje je parodijski stilizirana.

LITERATURA

- [1] Adorno, Theodor, Wolfgang: *Teoria estetyczna*. Prev. K. Krzemieniowa. PWN. Warszawa. 1991.
- [2] Alighieri, Dante: *Čistilište*. U: *Božanstvena komedija i druga djela*. Prev. M. Kombol. Školska knjiga. Zagreb. 1991.
- [3] Bachelard, Gaston: *Wyobraźnia i materia*. U: *Wyobraźnia poetycka. Wybór pism*. Uvod J. Błoński. PIW. Warszawa. 1975.
- [4] Bieńczyk, Marek: *Melancholia. O rych, co nigdy nie odnajda straty*. Wydawnictwo Sic! Warszawa. 1998.
- [5] Birnbaum, Daniel, Olsson, Anders: *Czarna żółć. Melancholia klasyczna*. Prev. J. Balbierz. Literatura na Świecie (1995). Br. 3. Str. 145. - 160.
- [6] Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain: *Rječnik simbola*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Mladost. Zagreb. 1984.
- [7] Foucault, Michel: *Historia szaleństwa w dobie klasycyzmu*. Prev. H. Kęszycka. Uvod M. Czerwiński. PIW. Warszawa. 1987.
- [8] Freud, Zygmun: *Żaloba i melancholia*. Prev. B. Kocowska. U: K. Pospiszyl: *Zygmunt Freud - człowiek i dzieło*. Ossolineum. Wrocław. 1991. Str. 295. - 308.
- [9] Homer: *Ilijada*. Prev. i protumačio T. Maretić. Matica hrvatska. Zagreb. 1948.
- [10] Kalvino, Italo: *Američka predavanja*. Prev. J. Tešanović. Bratstvo - Jedinstvo. Novi Sad. 1989.
- [11] Marinković, Ranko: *Tri drame. Albatros. Glorija. Politeia*. Uvod B. Hećimović. Znanje. Zagreb. 1977.
- [12] Marinković, Ranko: *Cvrčci i bubnjevi*. U: *Proze*. Matica hrvatska, Zagreb. 1948.
- [13] Matvejević, Predrag: *Mediteranski brevijar*. Grafički zavod Hrvatske. Ljubljana. 1991.
- [14] Nehajev, Milutin, Cihlar: *Bijeg. Vući*. Prir. V. Zaninović. PSHK. Sv. 2. Zagreb. 1963.
- [15] Novak, Slobodan: *Južne misli*. U: *Sabrana djela. Južne misli*. Globus. Zagreb - Ljubljana. 1990.
- [16] Penzar, Branko, Penzar Ivan: *Rasprava "De ventis" Luje Đuraševića iz 16. stoljeća*. Dubrovnik (1988). Br. 2 - 3. Str. 214. - 231.

- [17] Rudnick, H. H.: *The aelioan metaphor*. U: *Poetics of the Elements in the Human Condition. The Airy Elements in Poetic Imagination: Breath, Breeze, Wind, Tempest, Thunder, Snow, Flame, Fire, Volcano...* Ur. A. T. Tymieniecka. "Analecta Husserliana". Vol XXIII, Dordrecht - Kluwer. 1988.
- [18] Shakespeare, William: *Hamlet. Danski kraljević*. Preveo M. Bogdanović. Tipex. Zagreb. 1995.
- [19] Skok, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb. 1997.
- [20] Šegedin, Petar: *Provincijska priča*. U: *Izvoještaj iz pokrajine*. Zora. Zagreb. 1969.
- [21] Šegedin, Petar: *Crni smješak. Pripovijetke. Putopisi. Čovjek u riječi*. Prir. D. Jelčić. PSHK, Zagreb. 1977.
- [22] Šutić, Miloslav: *Vetar i melanholijska. Estetičko-teorijska istraživanja*. Institut za književnost i umetnost. Beograd. 1998.
- [23] Vojnović, Ivo: *Izbor iz djela. Lapadski soneti. Geranium. Ekvinocijo. Dubrovačka trilogija*. Prir. T. Maštrović. Mosta. Zagreb. 1995.

Streszczenie

Wiatr południowy pojawia się w wielu utworach jako czynnik oddziałujący na stan duchowy narratora i postaci. Motyw ten uległ w wysokim stopniu uschematyzowaniu. Możemy nawet mówić o wykształceniu znaku quasi-topicznego *juga* jako wiatru wywołującego melancholijno-nostalgiczne stany psychiczne zarówno postaci, jak i narratorów, mówiących o swoim lub czymś złym samopoczuciu spowodowanym przez *jugo*. Towarzyszy temu określone modelowanie przestrzeni świata przedstawionego, które polega na jej zawężaniu, zamykaniu, ograniczaniu człowieka przez niewidzialne przeciw bariery.